

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ

©2018 КИЗИМ М. О., КРАМАРЕВ Г. В., ІВАНОВА О. Ю., ХАУСТОВА В. Є.

УДК 339.9.012(045)

Кизим М. О., Крамарев Г. В., Іванова О. Ю., Хаустова В. Є. Теоретичні засади розвитку глобальних ланцюгів створення вартості

Мета статті полягає у визначенні, узагальненні та систематизації теоретичних засад розвитку глобальних ланцюгів створення вартості (ГЛСВ). Досліджено генезис розвитку теорії ГЛСВ та її основний понятійний апарат. Розглянуто модель ланцюга створення вартості та принципи його роботи. Проаналізовано особливості та напрямки участі країн в глобальній системі ланцюгів створення вартості. Узагальнено генезис концепції ГЛСВ. Запропоновано тлумачення сутності поняття «глобальний ланцюг створення вартості», розглянуто характеристику різних його типів. Визначено форми управління ГЛСВ та способи організації поставок в їх межах. Узагальнено переваги та ризики участі країн у ГЛСВ. Виділено основні характеристики напрямів досліджень глобальних ланцюгів та мереж. Доведено, що дослідження теоретичних основ функціонування ГЛСВ є важливими для визначення причинно-наслідкового зв'язку між особливостями розвитку економік країн світу та рівнем їх участі у ГЛСВ, а також є базою для формування державної та міжнародної політики. Виявлені ризики, пов'язані з участю компаній та країн у ГЛСВ, мають бути враховані при проведенні оцінки зовнішньоекономічної безпеки країни з урахуванням включення її до ланцюгів створення вартості. Особливо важливим є врахування цих ризиків для країн з перехідною економікою, до яких належить й Україна.

Ключові слова: ланцюг цінності, додана вартість, глобальний ланцюг створення вартості, глобальні виробничі мережі, концепція, модель, класифікація, переваги, ризики.

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 35.

Кизим Микола Олександрович – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна) **E-mail:** ndc_ipr@ukr.net

Крамарев Геннадій Віталійович – кандидат економічних наук, здобувач, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна) **E-mail:** kramarev@ukrangi.com

Іванова Ольга Юріївна – доктор економічних наук, доцент, завідувачка сектора проблем регіонального розвитку та децентралізації, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна) **E-mail:** laptevaou@gmail.com

Хаустова Вікторія Євгенівна – доктор економічних наук, доцент, завідувачка сектора промислової політики та інноваційного розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна) **E-mail:** v.khaust@gmail.com

УДК 339.9.012(045)

Кизим Н. А., Крамарев Г. В., Іванова О. Ю., Хаустова В. Е. Теоретические основы развития глобальных цепочек создания стоимости

Цель статьи заключается в определении, обобщении и систематизации теоретических основ развития глобальных цепочек создания стоимости (ГЦСС). Исследованы генезис развития теории ГЦСС и ее основной понятийный аппарат. Рассмотрена модель цепочки создания стоимости и принципы ее работы. Проанализированы особенности и направления участия стран в глобальной системе цепочек создания стоимости. Обобщен генезис концепции ГЦСС. Предложено определение сущности понятия «глобальная цепочка создания стоимости», рассмотрены характеристики различных ее типов. Определены формы управления ГЦСС и способы организации поставок в их пределах. Охарактеризованы преимущества и риски участия стран в ГЦСС. Выделены основные характеристики направлений исследований глобальных цепей и сетей. Доказано, что исследования теоретических основ функционирования ГЦСС важны для определения причинно-следственных связей между особенностями развития экономики стран мира и уровнем их участия в ГЦСС, а также являются базой формирования государственной и международной политики. Выявленные риски, связанные с участием компаний и стран в ГЦСС, должны быть учтены при проведении оценки внешнеэкономической безопасности страны с учетом включения её в цепочки создания стоимости. Особенно важно учитывать эти риски странам с переходной экономикой, к которым относится и Украина.

Ключевые слова: цепочки ценности, добавленная стоимость, глобальные цепочки создания стоимости, глобальные производственные сети, концепция, модель, классификация, преимущества, риски.

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Библ.:** 35.

Кизим Николай Александрович – доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент НАН Украины, директор Научно-исследовательский центра индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1а, 2 эт., Харьков, 61166, Украина) **E-mail:** ndc_ipr@ukr.net

Крамарев Геннадий Витальевич – кандидат экономических наук, соискатель, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1а, 2 эт., Харьков, 61166, Украина) **E-mail:** kramarev@ukrangi.com

Іванова Ольга Юрьевна – доктор экономических наук, доцент, заведующая сектором проблем регионального развития и децентрализации, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1а, 2 эт., Харьков, 61166, Украина) **E-mail:** laptevaou@gmail.com

Хаустова Виктория Евгеньевна – доктор экономических наук, доцент, заведующая сектором промышленной политики и инновационного развития, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1а, 2 эт., Харьков, 61166, Украина) **E-mail:** v.khaust@gmail.com

UDC 339.9.012(045)

Kyzym M. O., Kramarev H. V., Ivanova O. Yu., Khaustova V. Ye. The Theoretical Foundations of the Development of Global Value Chains

The article is aimed at defining, generalizing and systematizing the theoretical foundations of the development of global value chains (GVC). The genesis of development of the GVC theory and its basic conceptual apparatus are researched. The model of value chain and principles of its work are considered. Features and directions of countries' participation in the global system of value chains are analyzed. The genesis of the GVC concept is generalized. The definition of the essence of the concept of «global value chain» is proposed, characterizations of its various types are considered. Forms of management of GVC and ways of organization of deliveries within their limits are defined. The advantages and risks of participating countries in the GVC are characterized. The main characteristics of research directions of global chains and networks are allocated. It is proved that researches of the theoretical foundations of functioning of GVC are important for determination of causal relations between peculiarities of development of economies of the world countries and the level of their participation in the GVC, and also are the basis of formation of both the State and international policy. The identified risks associated with the participation of companies and countries in the GVC should be taken into account when assessing the foreign economic security of the country, considering its inclusion in the value chains. It is particularly important to consider such risks in case of the countries with economies in transition, which include Ukraine.

Keywords: value chains, value added, global value chains, global production networks, conception, model, classification, advantages, risks.

Fig.: 5. **Tbl.:** 3. **Bibl.:** 35.

Kyzym Mykola O. – D. Sc. (Economics), Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Director of the Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine) **E-mail:** ndc_ipr@ukr.net

Kramarev Hennadii V. – PhD (Economics), Applicant, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine) **E-mail:** kramarev@ukrangi.com

Ivanova Olga Yu. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Head of, Sector of Problems of Regional Development and Decentralization, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine) **E-mail:** laptevaou@gmail.com

Khaustova Viktoriia Ye. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Head of the Sector of Industrial Policy and Innovative Development, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine) **E-mail:** v.khaust@gmail.com

Стрімкий розвиток інформаційних, комунікаційних, транспортних технологій, процеси глобалізації та лібералізації міжнародної торгівлі й інвестицій привели до трансформаційних змін у світовій економіці, одним із ключових аспектів яких стало розповсюдження глобальних ланцюгів створення вартості (ГЛСВ). Серед основних передумов створення та розвитку ГЛСВ необхідно виділити: зростаючу взаємопов'язаність економік; посилення міжнародної фрагментації виробництва; лібералізацію торгівлі й інвестицій; прискорення темпів науково-технічного прогресу; необхідність подолання безробіття та бідності для найменш розвинених країн тощо [1–3].

Отже, ГЛСВ виникли як стратегії, що організують територіально розосереджене виробництво в єдиний ефективний комплекс на основі їх спеціалізації та комплементарності для виробництва певного кінцевого продукту чи послуги [4] та фактично стали результатом глобалізації, що сприяє соціально-економічному розвитку країн світу завдяки їх включенню до глобальної економіки.

Генезис концепції ГЛСВ веде початок з уведення в економічну теорію такого поняття, як «товарний ланцюг», що було запропоновано у 1977 р. Т. Хопкінсом та І. Валлерстайном як послідовність процесів, що проходить товар від початку до кінця [5; 6]. Як зазначається в [6], свій початковий розвиток товарні ланцюги отримали ще за часів становлення капіталізму, який передбачав загальну товаризацію процесів, що включали не тільки обмін, але й виробництво, розподіл, інвестування.

Наступною категорією концепції ГЛСВ став «ланцюг цінності» (*value chains*), перше визначення якого запропонував у 1985 р. М. Портер у монографії [7], перекладеної російською – «Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость» [8]. Модель ланцюга цінності базується на тому, що будь-який продукт купується на ринку лише тому, що він володіє деякою цінністю, за яку покупець готовий заплатити запитувану ціну. З цієї точки зору бізнес можна розглядати як процес створення цінності товару [8, с. 70].

Методологію дослідження конкурентоспроможності на основі ГЛСВ та саму концепцію ГЛСВ у 1994 р. було запропоновано англійським вченим Інституту досліджень розвитку Г. Джереффі, який присвятив цій проблематиці значну кількість своїх робіт [9–11]. У подальшому розвиненню даної концепції та її практичній апробації було присвячено дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, а також відомих міжнародних організацій, таких як СОТ, ЮНКТАД, ОЕСР.

Серед робіт зарубіжних учених варто виділити роботи: Дж. Абоні, К. де Бекера, О. Бикова, В. Ідрісова, В. Кондратьєва, М. Морріса та Р. Каплінські, К. Мурадова, Т. Старгеруна, Т. Седжена, К. Фернандез-Старка, Дж. Хамфрі, І. Чепик та ін.

У вітчизняній науці концепція глобальних ланцюгів створення вартості є відносно новою, але цікавість до неї з боку науковців невпинно зростає. Так, даній проблематиці присвячено роботи: Г. Дугінця, А. Ігнатюка, І. Кравцова, О. Рогача, С. Соколенко та ін. Проте в роботах науковців ГЛСВ розглядаються переважно в контексті аналізу окремих галузей світової або вітчизняної економіки, а також у межах дослідження інших проблем економічного розвитку, отже, визначенню теоретичних засад розвитку глобальних ланцюгів створення вартості присвячено недостатньо уваги.

Мета статті полягає у визначенні, узагальненні та систематизації теоретичних засад розвитку глобальних ланцюгів створення вартості.

Як було наведено вище, перше визначення поняття «ланцюг цінності» було запропоновано М. Портером як «узгоджений набір видів діяльності, що створюють цінність для підприємства, починаючи з вихідних джерел сировини для постачальників даного підприємства аж до готової продукції, доставленої кінцевому покупцеві, включаючи обслуговування споживача» [7]. Цим визначенням М. Портер акцентував увагу на розробці, виробництві, маркетингу, доставці та обслуговуванні продуктів підприємства. За одиницю дослідження ним було обрано окрему компанію в окремій галузі. Він виділяв два види діяльності, з яких складаються ланцюги створення цінностей: основні та допоміжні. До основних віднесено внутрішню логістику, виробничий процес, зовнішня логістика, маркетинг, обслуговування, а до допоміжних – матеріально-технічне забезпечення, технологічне забезпечення, управління кадрами, інфраструктура компанії [8, с. 72]. При цьому М. Портер приділяв увагу процесам, які відбуваються не тільки в межах підприємства, а й набагато ширше, за його рамками.

Схожою, однак відмінною за процесом оцінювання, була розроблена дещо раніше, у середині 70-х рр. ХХ ст. французькими економістами Дж. Вомаком та Д. Джонсоном, концепція «*filière*» (з франц. – нитка). Відмінність її полягала в тому, що оцінка даної «нитки» починалася із сировини, у той час як об'єктом дослідження ланцюгів створення вартості є вже готовий продукт [12].

З початку 1990-х рр. теорія ланцюгів створення вартості була розвинена Г. Джереффі, який довів, що «ланцюг створення вартості – це послідовність взаємопов'язаних і взаємозалежних видів діяльності, які необхідні для створення товару чи послуги, починаючи із задуму, включаючи різні стадії виробництва, і закінчуючи доставкою до кінцевого споживача та післяпродажним обслуговуванням із подальшою утилізацією або переробкою» [10].

Аналогічної думки дотримується й цілий ряд інших вчених, у тому числі І. Гладій та Г. Дугінець,

які розглядають ланцюг створення вартості як повний комплекс видів діяльності зі створення доданої вартості, необхідний для того, щоб донести певний продукт від моменту виникнення ідеї, шляхом розробки дизайну, постачання сировинних матеріалів і проміжних складових, виробництва, маркетингу, дистрибуції та післяпродажного обслуговування безпосередньо до кінцевих споживачів [13; 14].

Отже, дані визначення дозволяють сформувати спрощену послідовність ланцюга створення вартості: проектування та розробка продукту, виробництво, маркетинг і збут, утилізація та переробка після споживання товарів.

Г. Джереффі передбачив два напрями руху по ланцюгу створення вартості – просування «зверху вниз» і «знизу вгору» [15]. Перший підхід описує діяльність багатонаціональних корпорацій і транснаціональних корпорацій у процесі вертикальної інтеграції виробництва, коли відбувається освоєння нижніх, первинних етапів виробництва. Другий шлях – збільшення ролі всередині ГЛСВ – складається з декількох етапів: на першій стадії підприємство виконує складання, на другий здійснює виробництво «під ключ», на третій бере участь у дослідженні та проектуванні, на останній стадії виступає виробником власних брендів.

Цей процес наочно демонструє так звана діаграма-«усмішка» («*smile curve*»), що характеризує ступінь прибутковості різних етапів виробничого процесу (рис. 1).

Формування ланцюгів вартості включає в себе ряд стадій, які можуть існувати як у рамках однієї компанії, так і бути розділеними між багатьма фірмами [17].

Виробничі ланцюги можуть пов'язувати кілька країн, цілий регіон або створювати глобальну мережу. У глобальних ланцюгах кожна країна не формує повну вартість товару, а лише бере участь у форму-

ванні доданої вартості на окремій стадії його розробки, виробництва і збуту. Принцип роботи ланцюгів доданої вартості зображений на рис. 2. Кожна ланка в ціновому ланцюгу є підприємством, яке додає свою ціну до кінцевого продукту або послуги [17].

Розрізняють два типи участі країни в глобальній системі ланцюгів створення вартості: 1) участь компонентами, тобто використання імпортованих компонентів для виробництва експорту; і 2) участь продукцією, тобто експорт національних компонентів для подальшого використання у виробництві в інших країнах [17].

Країни і компанії можуть розташовуватися на початкових, проміжних або кінцевих стадіях в ланцюгу доданої вартості, залежно від їх спеціалізації, та їх позиція з часом може змінюватися. Перші добувають природні ресурси, виробляють сировину або створюють інтелектуальні активи (НДДКР, проектування, дизайн), у той час як другі здійснюють виробництво деталей, компонентів і вузлів, а останні – спеціалізуються на збірці і/або дистрибуції, маркетингу і брендингу продукції, а також на роботі з клієнтами [16, р. 29]. При цьому логічним є те, що створення вартості в умовах ланцюгів нерівномірно розподілене між різними етапами. Найбільша додана вартість, як правило, формується при виробництві ключових компонентів або у сфері послуг (НДДКР, дизайн, маркетинг, брендинг, збут продукції, обслуговування клієнтів).

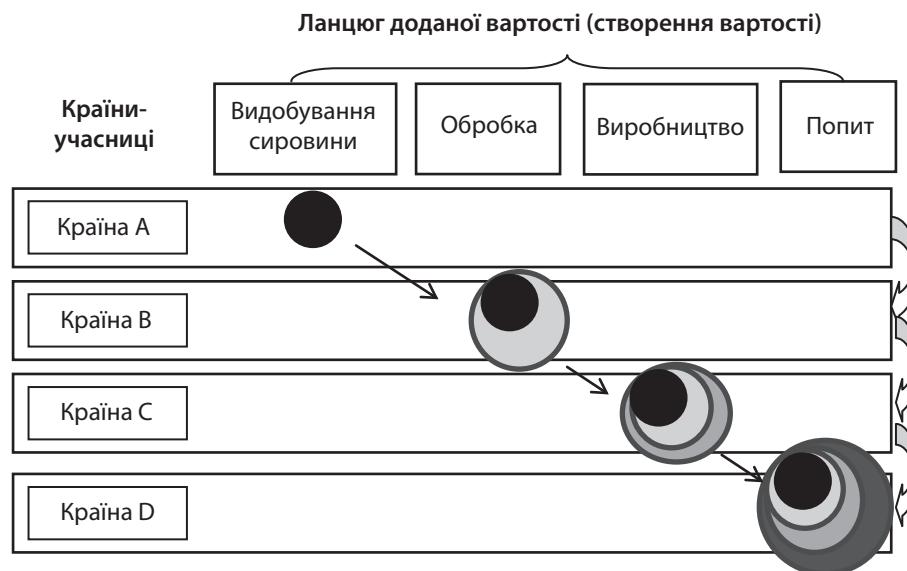
На думку Дж. Абоні, ланцюги створення вартості стають «глобальними» тоді, коли види діяльності, які входять до їх складу, географічно знаходяться в декількох країнах [18]. Т. Стеджен зазначає, що у глобальних ланцюгах створення вартості актори координують свої дії як мінімум на двох континентах або в межах двох торгових блоків [3]. Р. Болдуін пов'яже ГЛСВ з розвитком другої хвилі глобалізації, що ха-

Рис. 1. Модель ланцюга створення вартості

Джерело: складено за [16; 25].

Рис. 2. Принцип роботи ланцюга доданої вартості

Джерело: складено за [16].

рактизувалася технологічним прогресом і зниженням вартості комунікацій [16]. Т. Фрідман вважає ГЛСВ однією із 10 сил «вирівнювання світу» поруч з прогресом у цифровій, мобільній, персональній, віртуальній комунікаціях, офшорингом, аутсорсингом та ін. [16]. Узагальнюючі наукові підходи Г. Джереффі [9, р. 4], Дж. Абоні [18, р. 5], Т. Старджеона [5, р. 6] та інших науковців до визначення сутності поняття «глобальний ланцюг створення вартості», І. Кравцова пропонує тлумачити ГЛСВ як «послідовність взаємопов'язаних видів діяльності зі створення доданої вартості, розташованих як мінімум на двох континентах або у межах двох торгових блоків, що забезпечують виробництво товару чи послуги, починаючи з ідеї щодо їх створення та закінчуючи доставкою до кінцевого споживача» [19]. Таким чином, в усіх наведених тлумаченнях змісту та сутності ГЛСВ підкреслюється їх просторовий глобалізований характер.

Отже, загалом концепція ГЛСВ базується на [20]:

1. *Об'єднанні різних підприємств з різних країн у скоординовану мережу, де всі стадії, починаючи від проектування, виробництва, маркетингу, дистрибуції та закінчуючи післяпродажним обслуговуванням, побудовані в рамках ланцюга доданої вартості.* Таким чином, основою глобальних ланцюгів доданої вартості є міжнародні виробничі ланцюги.

2. *Спеціалізації корпорацій та країн на процесах і функціях бізнесу більшою мірою, ніж на виробництві певних (конкретних) товарів чи послуг.* При цьому все більша частка товарів та послуг у світовій економіці має глобальний характер і, таким чином, зростає конкуренція між країнами за місце і роль в глобальних ланцюгах доданої вартості.

3. *Діяльності глобальних корпорацій як економічних суб'єктів, що створюють, контролюють та координують активність в ланцюзі.* Глобальний

ланцюг вартості, як правило, об'єднує виробничу мережу, дистрибуцію і центр досліджень та розробок і потребує відповідного високого рівня інформаційних технологій, без яких управління такими масштабними ланцюгами було б неможливим.

Виділяються різні види ГЛСВ. Поширеною класифікацією ланцюгів створення вартості є запропонована Г. Джереффі (табл. 1).

Тип ГЛСВ з домінуючим покупцем характеризується тим, що ініціюють його створення великі покупці, ключові компетенції яких полягають у брендингу та маркетингу. Вони виконують такі функції: організують, координують та контролюють виробництво, відповідаючи за планування та збут продукції, з метою задоволення потреб споживчого ринку в розвинених країнах, країнах, що розвиваються, та країнах з перехідною економікою. Такі ГЛСВ найбільш характерні для трудомістких галузей промисловості, таких як: харчова, текстильна промисловість, виготовлення одягу, взуття, іграшок, меблів тощо [19]. Розміщуються такі ГЛСВ найчастіше у країнах, що розвиваються.

У ГЛСВ з домінуючим виробником ключові виробники контролюють найважливіші технології в ланцюгу, які по суті і визначають місце кінцевої продукції на ринку [19]. У цьому випадку саме на виробників покладено функції координації ГЛСВ і допомоги постачальникам і клієнтам у підвищенні ефективності їх діяльності. Такі ГЛСВ притаманні для наукомістких галузей промисловості: автомобільної, електронної, телекомунікаційної тощо.

З розвитком економічних відносин, поширенням та ускладненням ГЛСВ відносини між контрагентами також ставали все більш складними, що сприяло подальшому розвитку понятійного апарату кон-

Характеристика типів ГЛСВ за Г. Джереффі

Показник	Ланцюги, що регулюються виробником	Ланцюги, що регулюються покупцем
Суб'єкти	Виробники нескладної продукції, ключовою сферою діяльності яких є продажі та маркетинг	Високотехнологічні компанії, ключовою сферою яких є дослідження та розробка
Рушійний елемент ланцюга	Виробничий капітал	Торговельний капітал
Провідні стадії ланцюга	НДДКР і виробництво	Дизайн і маркетинг
Економічні сектори	Споживчі товари тривалого користування; деталі та компоненти; кошти виробництва	Споживчі товари нетривалого користування
Типові галузі промисловості	Автомобільна, авіаційна, фармацевтична, електронна	Виробництво одягу, взуття, іграшок
Власники фірм-виробників	Транснаціональні корпорації	Місцеві фірми, переважно з країн, що розвиваються
Головні мережеві зв'язки	Засновані на інвестиціях	Засновані на торгівлі
Переважаюча структура мережі	Вертикальна	Горизонтальна

Джерело: складено за [9; 12].

цепції ГЛСВ. Так, Н. Кое [21] запропонував поняття «глобальних виробничих мереж», які відрізняються від ГЛСВ своїм нелінійним характером, а також набором учасників процесу:

На *рис. 3* узагальнено генезис концепції глобальних ланцюгів створення вартості.

Загальна схема ланцюга вартості на *рис. 4* ілюструє, яким чином ланцюги вартості для всіх продуктів і послуг підтримуються різними елементами обслуговування, установами в економіці, наприклад навчальними закладами для підготовки кадрів та інфраструктурними послугами для логістики [18, р. 4].

Виробництво будь-якого товару або послуги може бути представлено як послідовність пов'язаних функцій, причому деякі з яких пов'язані з матеріальними результатами, іншими нематеріальними послугами. Потім ланцюг вартості поширюється на весь спектр діяльності з доданою вартістю, яка формується за допомогою дизайну, постачання сировини, виробництва, маркетингу, розповсюдження та підтримки кінцевих споживачів. Тому ланцюг вартості описує всю організацію виробництва конкретного продуктів або послуги та може охоплювати підприємства в місцевій економіці, національній економіці, субрегіональній або регіональній групі економік, глобальної економіки [18, р. 4]. При цьому підприємство може самостійно вирішувати – зосередитися на одній конкретній діяльності в ланцюжку створення вартості, наприклад у виробництві або просуванні товарів, або в декількох видах діяльності одразу.

Загальна методологія побудови процесу ефективного функціонування ланцюга цінностей включає ітакі етапи [29]:

1. Побудова ланцюга цінностей галузі та встановлення витрат, доходів і активів для усіх видів економічної діяльності, які є ланками ланцюга.

2. Встановлення витратоутворюючих чинників, що регулюють кожен вид економічної діяльності.

3. Створення стійкої конкурентної переваги або шляхом кращого, ніж у конкурентів управління чинниками витрат, або шляхом реконфігурації, тобто перебудови існуючого ланцюга цінностей.

Ефективність входу до ГЛСВ потребує інформації про наявні управлінські зв'язки всередині. Форми управління ГЛСВ є такі (*табл. 2*).

У світовій практиці функціонування ГЛСВ забезпечується різними способами організації поставок в їх межах, серед яких виділяються такі:

1) підприємство самостійно створює відділ логістики, функції якого полягають у здійсненні всіх логістичних процесів (1PL);

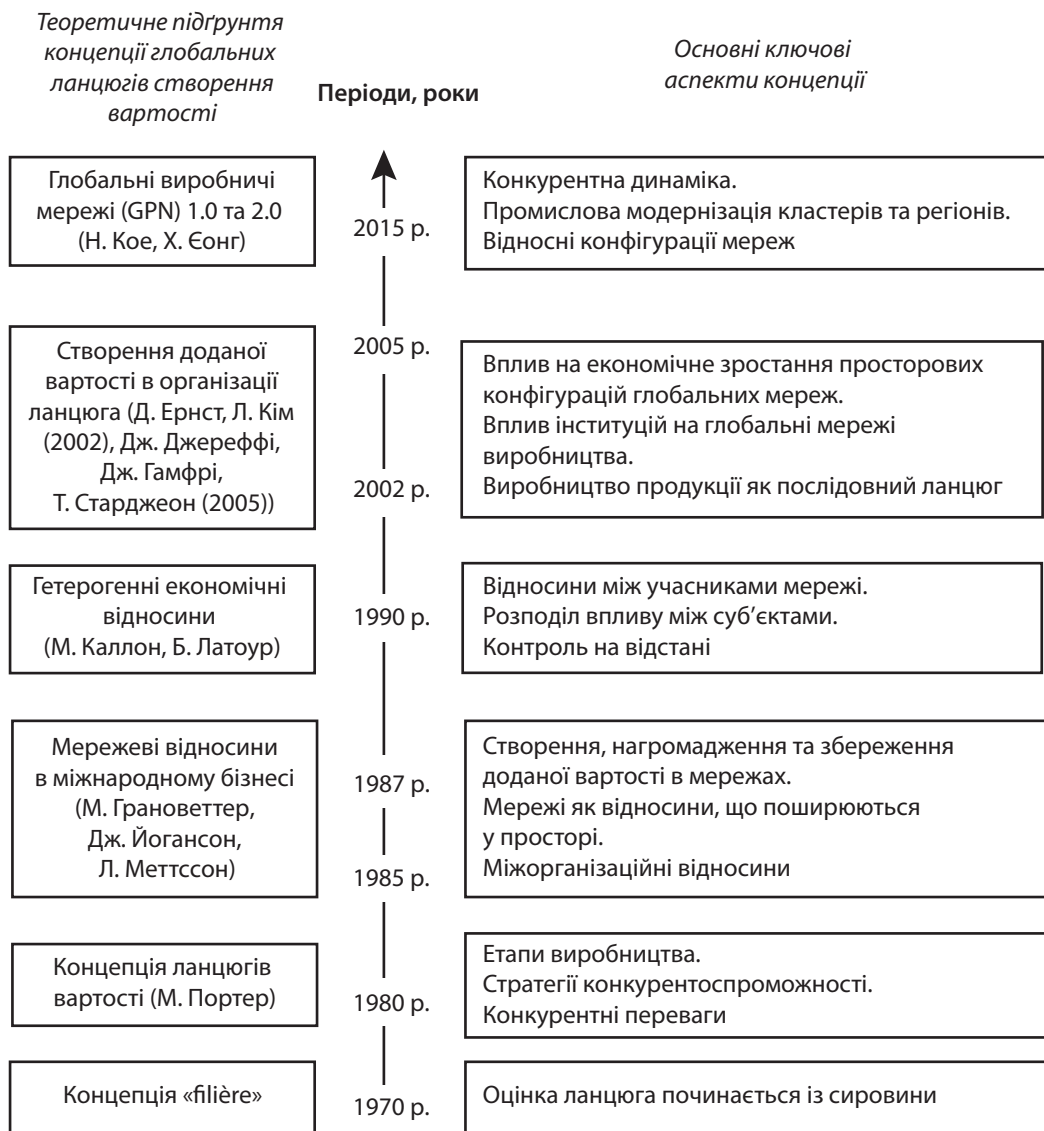
2) аутсорсинг частини логістичних функцій стороннім організаціям (2PL – *Second Party Logistic* – традиційна логістика);

3) передавання всіх логістичних функцій стороннім організаціям (3PL – *Third Party Logistic* – логістика третьої сторони);

4) тісна співпраця із логістичним провайдером (4PL – *Fourth Party Logistic* – інтегрована логістика) [30, с. 224].

Сучасні світові тенденції, світова торгівля, інвестиції та виробництво тісно взаємопов'язані з ГЛСВ, що об'єднують покупців і постачальників з різних країн і забезпечують функціонування фрагментованого виробництва по всьому світі [19].

Однак дана концепція несе для країн-учасниць як позитивний ефект від участі у ГЛСВ, так і певні ризики, особливо для країн, що розвиваються (*рис. 5*).

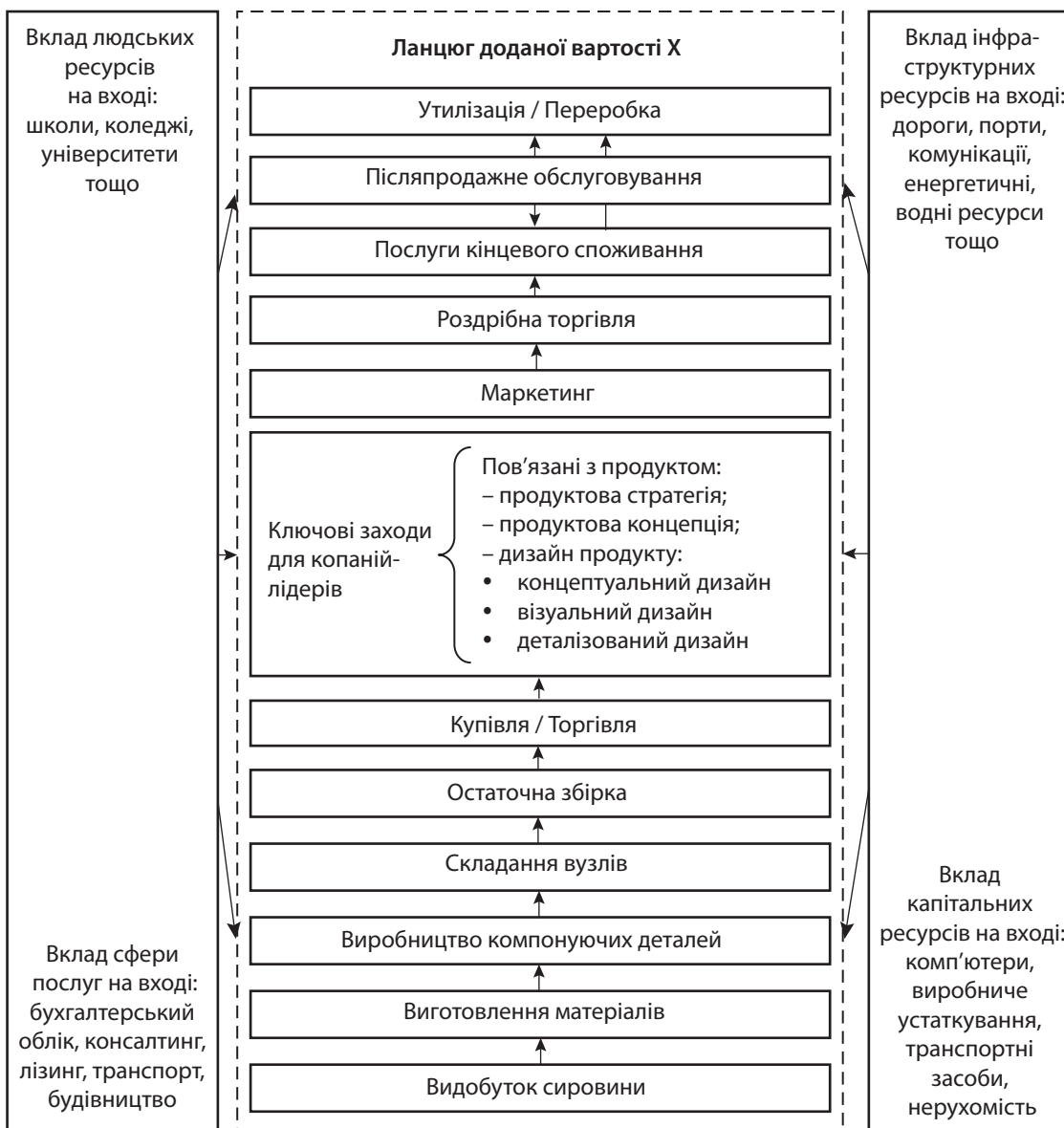

Рис. 3. Генезис концепції глобальних ланцюгів створення вартості

Джерело: узагальнено на основі [10; 22–28].

Як видно з рис. 5, до *переваг* участі країни у ГЛСВ віднесено такі:

- ✦ розвиток національної економіки [19]. При цьому прибуток від ГЛСВ забезпечує фінансування приватних і державних послуг;
  - ✦ забезпечення зростання ВВП. За даними [33], країни, що розвиваються, які беруть активну участь в ГЛДВ, демонструють темп зростання ВВП на 2% вище середнього;
  - ✦ забезпечення конкурентоспроможності за рахунок кооперації [31]. Економічний розвиток збільшує поділ праці та кооперацію між акторами;
  - ✦ зростання ресурсної бази країни за рахунок імпорту постачань [31];
  - ✦ координація громадської та приватної ролі [31]. Результати участі підприємства у ГЛСВ викликає інституційні зміни на мезо- та макрорівнях;
  - ✦ залучення інвестицій [19];
  - ✦ підвищення технологічних можливостей і виробничих потужностей [19]. Сприяння зростанню технологічного рівня країн, що розвиваються, відбувається в разі прагнення останніх збільшити свою частку доданої вартості та відповідних інвестицій [31];
  - ✦ створення нових робочих місць [19];
  - ✦ зниження бідності через залучення бідних верств населення, а також участі малих і середніх підприємств;
  - ✦ розподіл ризиків між учасниками ГЛСВ [1].
- Серед *ризиків* участі країн у ГЛСВ виділено такі:
- ✦ зовнішні ризики, пов'язані зі стандартами, законами та іншими нормативно-правовими актами, бізнес-традиціями в країнах – учасниках ГЛСВ [10];
  - ✦ підвищена вразливість до глобальних бізнес-циклів [1; 32];

Рис. 4. Загальний ланцюг вартості та допоміжні вхідні ресурси

Джерело: узагальнено на основі [18; 25].

- ✦ підвищена вразливість до зривів поставок сировини [1; 32] через віддаленість підприємств, які входять до ланцюга;
- ✦ інвестиційні ризики [1; 32], пов'язані з втратою державних інвестицій через можливі зміни місця виробництва;
- ✦ ризики, пов'язані з трудовими ресурсами та охороною навколишнього середовища. Як зазначається в [1; 32], «компанії розвинених країн, що вибудовують глобальні ланцюжки і розміщують виробництва в країнах, що розвиваються, орієнтовані на дотримання високих трудових і екологічних стандартів. Однак вони далеко не завжди можуть забезпечити їх виконання, оскільки в боротьбі за контракти та інвестиції приймаюча сторона може

- навмисно занижувати витрати на охорону праці та навколишнього середовища» [1; 32];
- ✦ ризики порушення в логістичних системах [1];
- ✦ ризики дисбалансу доходів та витрат [1];
- ✦ ризики нерівномірного перерозподілу доходів в ланцюгу створення вартості. Так, асиметрія значущості окремих ділянок ГЛСВ призводить і до нерівномірного розподілу доходів і прибутку між фірмами і країнами їх базування. Отже, індустріалізація країн, що розвиваються, може відбуватися одночасно з деіндустріалізацією розвинених країн» [1; 32];
- ✦ ризики обмеженості навчання через вузьку спеціалізацію у ГЛСВ [1];
- ✦ ризики для країн з перехідною економікою, тобто для країн, що розвиваються. Ці ризики пов'язані з можливим виснаженням природ-

Форми управління ГЛСВ

Форма управління ГЛСВ	Характерні риси
Ринкова (<i>market</i>)	Не вимагає від компаній – учасників ГЛСВ здійснення складних управлінських операцій. Інформація щодо технічних характеристик продукції передається легко та безперешкодно, а постачальники можуть здійснювати виробництво з мінімальними вказівками з боку покупців
Модульна (<i>modular</i>)	Має місце тоді, коли складні операції відносно просто систематизувати. Зазвичай, постачальники в модульних ГЛСВ виробляють продукцію відповідно до технічних вимог замовника та беруть на себе повну відповідальність за технологічні процеси, використовуючи універсальне обладнання, що дозволяє розподіляти витрати між широкою базою клієнтів
«Споріднена» (<i>relational</i>)	Діяльність покупців та продавців покладається на складне знання, яке не можна легко передати або опанувати ним. Результатом цього є часта взаємодія й обмін інформацією та знанням між учасниками ГЛСВ. Такі зв'язки вимагають взаємної довіри між компаніями, що забезпечується за рахунок репутації, соціальної та територіальної близькості, сімейних та етнічних зв'язків тощо. Незважаючи на цю взаємозалежність, саме провідні компанії визначають загальний напрямок роботи ГЛСВ і, таким чином, мають здатність деякою мірою здійснювати контроль над постачальниками
«Залежна» (<i>captive</i>)	Невеликі постачальники залежні від одного або декількох покупців, які є досить впливовими. Такі ланцюги характеризуються високим ступенем контролю з боку провідної компанії. Асиметрія влади у «залежних» ГЛСВ змушує постачальників «прив'язуватися» до власного покупця на його умовах, що часто є специфічним і притаманним лише для нього. Це призводить до утворення дуже міцних зв'язків між учасниками ланцюга та високих витрат на переорієнтацію на іншого партнера як для постачальників, так і для покупців
Ієрархічна (<i>hierarchy</i>)	Форма управління притаманна ГЛСВ, що характеризуються вертикальною інтеграцією, у яких провідна компанія самостійно розробляє та виробляє продукцію. Така управлінська структура, зазвичай, має місце, коли технічні характеристики продукції важко систематизувати або коли неможливо знайти компетентних постачальників. Рушійною силою утворення цих ГЛСВ є необхідність обміну знанням між ланками ланцюга, а також потреба в ефективному управлінні складними виробничими мережами та контроль за ресурсами, особливо інтелектуальною власністю

Джерело: узагальнено на основі [10, р. 17–18; 14, с. 8–10; 18, р. 86–87; 19].

них ресурсів у країнах, де розміщено виробництво товарів, забрудненням навколишнього середовища, зловживанням використанням дешевої робочої сили тощо.

Таким чином, інтеграція країни до ГЛСВ може негативно вплинути на рівень її зовнішньоекономічної та економічної безпеки. Тому врахування та оцінка ризиків ГЛСВ є необхідним кроком на шляху підвищення ефективності включення країни до глобальних ланцюгів із одночасним забезпеченням належного рівня безпеки.

Аналіз генезису та характеристик концепції ГЛСВ показав, що вона дозволяє вирішити такі завдання [34]:

- ✦ показати вплив ефектів ГЛСВ на локальному рівні окремих регіонів, галузей і кластерів;
- ✦ пояснити механізми впливу великих глобальних вертикально інтегрованих компаній на вибір країною (регіоном) спеціалізації;
- ✦ виявити явні та приховані (актуальні та потенційні) можливості та ризики вбудовування компаній і країн (регіонів) у сучасні ринки

на глобальному, національному та галузевому рівнях і показати можливі альтернативні сценарії зміни цієї спеціалізації [34].

У табл. 3 наведено основні характеристики напрямів досліджень глобальних ланцюгів та мереж.

ВИСНОВКИ

Отже, ГЛСВ являє собою послідовність взаємопов'язаних видів діяльності зі створення доданої вартості, розташованих як мінімум на двох континентах або в межах двох торгових блоків, що забезпечують виробництво товару чи послуги, починаючи з ідеї щодо їх створення та закінчуючи доставкою до кінцевого споживача.

ГЛСВ є складним утворенням, основу якого складає значна кількість компаній, кожна з яких відповідає за окремий вид економічної діяльності. Концепція ГЛСВ, що базується на понятті доданої вартості, дозволяє досліджувати галузі світової економіки, вивчаючи їх структуру та динаміку участі в них різних акторів, залучених до виробничого процесу. На сьогоднішній день даний підхід є корисним

Рис. 5. Переваги та ризики участі у ГЛСВ

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 3

Основні напрями досліджень глобальних ланцюгів та мереж

Напря́м	Глобальні товарні ланцюги	Глобальні ланцюги вартості	Глобальні виробничі мереж
Об'єкт дослідження	Мережі компаній у глобальних секторах	Секторальна логіка світового виробництва	Конфігурації глобальних мереж і регіональний розвиток
Основні концепції	Структура промисловості. Процеси управління. Підвищення кваліфікації. Промислова модернізація	Ланцюги доданої вартості. Моделі управління. Вартість транзакцій. Рух вгору ланцюгом вартості	Створення та збереження доданої вартості. Корпоративне, колективне та інституційне управління. Концепція вбудованості (суспільна, мережева, територіальна)
Інтелектуальне підґрунтя	Дослідження ТНК. Порівняння розвитку різних країн/регіонів	Міжнародний бізнес. Економіка торгівлі	Аналіз товарних ланцюгів та ГЛСВ. Акторно-мережева теорія (<i>Actor-network theory</i>)
Оцінка модернізації	Аналіз потоків міжнародної торгівлі	Оцінка доданої вартості	Оцінка продуктивності, структури зайнятості

Джерело: узагальнено на основі [9; 10; 18; 30; 35].

інструментом аналізу тенденцій світової економіки, що дозволяє прослідкувати всі зв'язки між різними ланками географічно фрагментованого міжнародного виробництва, визначити роль кожного учасника та спрогнозувати наслідки для тієї чи іншої країни [19].

Концепція ГЛСВ несе для країн-учасниць як позитивний ефект від участі у подібних взаємозв'язках, так і певні ризики, особливо для країн, що розвиваються. Дослідження теоретичних основ функціонування ГЛСВ є важливими для визначення причинно-наслідкового зв'язку між особливостями розвитку економік країн світу та рівнем їх участі у ГЛСВ, а також є базою для формування державної та міжнародної політики. Виявлені ризики, пов'язані з участю компаній та країн у ГЛСВ, мають бути враховані при проведенні оцінки зовнішньоекономічної безпеки країни з урахуванням включення її до ланцюгів створення вартості. Особливо важливим є врахування цих ризиків для країн з перехідною економікою, до яких належить і Україна. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Головин А. О., Толкаченко Г. Л. Глобальные цепочки стоимости: риски и результаты. *Финансы и кредит*. 2017. Т. 23. Вып. 3. С. 160–172.
2. Ігнатюк А. І. Роль глобальних ланцюгів створення вартості у підвищенні конкурентоспроможності економіки. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2013. Вип. 28. Т. 1. С. 60–68.
3. Кравцова І. В. Методика дослідження глобальних ланцюгів створення вартості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 16. С. 39–45.
4. Гужва І. Ю., Онищенко В. П. Глобальні ланцюги доданої вартості та інтеграція до них України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 3. С. 10–19.
5. Sturgeon T. From commodity chains to Value Chains: Interdisciplinary theory building in an age of Globalization / Industrial Performance Center, Massachusetts Institute of Technology, 2008. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.727.9149&rep=rep1&type=pdf>
6. Валлерстайн І. Исторический капитализм. Капиталистическая цивилизация. М. : Товарищество научных изданий КМК, 2008. 178 с.
7. Porter M. E. The Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. NY : Free Press, 1985. 658 p.
8. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. 715 с.
9. Gereffi G., Fernandez-Stark K. Global Value Chain Analysis: A Primer / Durham: Center on Globalization, Governance & Competitiveness, Duke University, 2011. 40 p.
10. Gereffi G., Humphrey J., Sturgeon T. The governance of global value chains. *Review of International Political Economy*. February 2005. No. 12. P. 78–104.
11. Gereffi G., Luo X. Risks and Opportunities of Participation in Global Value Chains. The World Bank, Policy Research Working Paper. 2014. No. 6847. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/914141468325443509/pdf/WPS6847.pdf>
12. Давыденко Е., Гричик М. Глобальные цепочки создания стоимости: теоретические и практические аспекты. *Банкаускі веснік*. 2014. С. 22-27. URL: <https://www.nbrb.by/bv/articles/9977.pdf>
13. Гладій І. Й., Зварич І. Я. Міжнародні виробничі мережі в Європі : монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2011. 292 с.
14. Дугінець Г. В. Особливості формування міжнародних виробничих мереж в сучасних умовах. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Т. 1. № 1. С. 243–247.
15. Лубская Е. В. Глобальные цепочки добавленной стоимости как новый элемент международной торговли. *Известия СПбГЭУ*. 2017. № 2. С. 138–142.
16. Interconnected Economies: Benefiting from Global Value Chains // OESD. URL: <http://www.oecd.org/publications/interconnected-economies-9789264189560-en.htm>
17. Шамрай Л. В., Леденева М. В. Глобальные цепочки добавленной стоимости в мировом воспроизводственном процессе. *Бизнес. Образование. Право*. 2015. № 3. С. 114–120.
18. Abonyi G. Linking Greater Mekong Subregion Enterprises to International Markets: The Role of Global Value Chains, International Production Networks and Enterprise Clusters. New York : The United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2007. 89 p.
19. Кравцова І. В. Теоретичні засади дослідження світової економіки на основі глобальних ланцюгів створення вартості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2015. Вип. 28. С. 32–37.
20. Самойленко Л. Б. Вплив глобальних ланцюгів доданої вартості на українську індустрію інформаційних технологій. *Ефективна економіка*. 2016. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4834>
21. Coe N. M., Yeung H. W. C. Global production networks: Theorizing economic development in an interconnected world. New York : Oxford University Press, 2015. 288 p.
22. Черкас Н. Концепції глобальних мереж та ланцюгів створення вартості. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 3. С. 60–70.
23. Porter M. E. Industry structure and competitive strategy: Keys to profitability. *Financial Analysts Journal*. 1980. Vol. 36. Issue 4. P. 30–41.
24. Granovetter M. Economic action and social structure: The problem of embeddedness. *American Journal of Sociology*. 1985. Vol. 91. Issue 3. P. 481–510.
25. Kaplinsky R. A., Morris M. Handbook for value chain research. Ottawa : IDRC, 2001. 109 p.
26. Callon M. Techno-economic networks and irreversibility. *The Sociological Review*. 1990. Vol. 38. S1. P. 132–161.
27. Ernst D., Kim L. Global production networks, knowledge diffusion, and local capability formation. *Research policy*. 2002. Vol. 31. Issue 8. P. 1417–1429.
28. Latour B. Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory. New York : Oxford University Press, 2005. 301 p.
29. Омельниченко О. С. Застосування концепції ланцюга цінності як складової системи управління витратами. *International Scientific Journal*. 2015. № 6. С. 131–135.
30. Фалович В. А. Структурування ланцюга поставок у контексті ідентифікації джерел формування емерджентних властивостей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*. 2017. № 863. С. 213–232.

31. Побываев С. А. Глобальные цепочки стоимости и их потенциальная роль в развитии российско-белорусской интеграции. *Экономическая политика*. 2016. № 4. С. 41–50.

32. World Trade Report 2014. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_trade_report14_e.pdf

33. Маттес А. Цепочки добавленной стоимости и развитие: введение в концепцию и анализ цепочек добавленной стоимости. Презентація GTZ. 46 с. URL: <https://docplayer.ru/34847182-Сepochki-dobavlennoy-stoimosti-i-vvedenie-v-koncepciyu-c-i-analiz-cepochek-dobavlennoy-stoimosti.html>

34. Никитенко С. М., Гоосен Е. В., Пахомова Е. О., Колеватова А. В. Цепочки добавленной стоимости как инструмент развития экономики региона сырьевой специализации. *Фундаментальные исследования*. 2017. № 10. Ч. 2. С. 375–380. URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=41843>

35. Портер М. Конкуренция. М.: Вильямс, 2005. 608 с.

REFERENCES

Abonyi, G. Linking Greater Mekong Subregion Enterprises to International Markets: The Role of Global Value Chains, International Production Networks and Enterprise Clusters. New York: The United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2007.

Callon, M. "Techno-economic networks and irreversibility". *The Sociological Review*, vol. 38, no. 1 (1990): 132-161.

Cherkas, N. "Kontseptsii hlobalnykh merezh ta lantsiuhiv stvorennia vartosti" [Concepts of global networks and cost creation chains]. *Visnyk KNTEU*, no. 3 (2018): 60-70.

Coe, N. M., and Yeung, H. W. C. *Global production networks: Theorizing economic development in an interconnected world.* New York: Oxford University Press, 2015.

Davydenko, Ye., and Grichik, M. "Globalnyye tsepochki sozdaniya stoimosti: teoreticheskiye i prakticheskiye aspekty" [Global value chains: theoretical and practical aspects]. *Bankauski vesnik*. 2014. <https://www.nbr.by/bv/articles/9977.pdf>

Duhinets, H. V. "Osoblyvosti formuvannia mizhnarodnykh vyrobnychkh merezh v suchasnykh umovakh" [Features of the formation of international production networks in modern conditions]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, vol. 1, no. 1 (2013): 243-247.

Ernst, D., and Kim, L. "Global production networks, knowledge diffusion, and local capability formation". *Research policy*, vol. 31, no. 8 (2002): 1417-1429.

Falovych, V. A. "Strukturuvannia lantsiuha postavok u konteksti identyfikatsii dzherel formuvannia emerdzhentnykh vlastyvostei" [Structuring supply chain in the context of identifying sources of formation of the endangered properties]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Seriya «Lohistyka»*, no. 863 (2017): 213-232.

Gereffi, G., and Fernandez-Stark, K. *Global Value Chain Analysis: A Primer.* Durham: Center on Globalization, Governance & Competitiveness, Duke University, 2011.

Gereffi, G., and Luo, X. "Risks and Opportunities of Participation in Global Value Chains". The World Bank, Policy Research Working Paper. 2014. <http://documents.worldbank.org/curated/en/914141468325443509/pdf/WPS6847.pdf>

Gereffi, G., Humphrey, J., and Sturgeon, T. "The governance of global value chains". *Review of International Political Economy*, no. 12 (February 2005): 78-104.

Golovin, A. O., and Tolkachenko, G. L. "Globalnyye tsepochki stoimosti: riski i rezultaty" [Global value chains: risks and results]. *Finansy i kredit*, vol. 23, no. 3 (2017): 160-172.

Granovetter, M. "Economic action and social structure: The problem of embeddedness". *American Journal of Sociology*, vol. 91, no. 3 (1985): 481-510.

Hladii, I. I., and Zvarych, I. Ya. *Mizhnarodni vyrobnychi mererzhi v Yevropi* [International production networks in Europe]. Ternopil: Ekonomichna dumka, 2011.

Huzhva, I. Yu., and Onyshchenko, V. P. "Hlobalni lantsiuhiv dodanoi vartosti ta intehratsiia do nykh Ukrainy" [Global Chains of Value Added and Integration to Ukraine]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, no. 3 (2015): 10-19.

"Interconnected Economies: Benefiting from Global Value Chains". OESD. <http://www.oecd.org/publications/interconnected-economies-9789264189560-en.htm>

Ihnatiuk, A. I. "Rol hlobalnykh lantsiuhiv stvorennia vartosti u pidvyshchenni konkurentospromozhnosti ekonomiky" [The role of global value chains in increasing the competitiveness of the economy]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*, vol. 1, no. 28 (2013): 60-68.

Kaplinsky, R. A., and Morris, M. *Nandbook for value chain research.* Ottawa: IDRC, 2001.

Kravtsova, I. V. "Metodyka doslidzhennia hlobalnykh lantsiuhiv stvorennia vartosti" [Methodology for the study of global value creation chains]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya : Ekonomika i menedzhment*, no. 16 (2016): 39-45.

Kravtsova, I. V. "Teoretychni zasady doslidzhennia svitovoi ekonomiky na osnovi hlobalnykh lantsiuhiv stvorennia vartosti" [Theoretical foundations of the study of the world economy on the basis of global value creation chains]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 18 : Ekonomika i pravo*, no. 28 (2015): 32-37.

Latour, B. *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory.* New York: Oxford University Press, 2005.

Lubskaya, Ye. V. "Globalnyye tsepochki dobavlennoy stoimosti kak novyy element mezhdunarodnoy torgovli" [Global value chains as a new element of international trade]. *Izvestiya SPbGUEU*, no. 2 (2017): 138-142.

Mattes, A. "Tsepochki dobavlennoy stoimosti i razvitiye: vvedeniye v kontseptsiyu i analiz tsepochek dobavlennoy stoimosti" [Value chains and development: an introduction to the concept and analysis of value chains]. *Prezentatsiya GTZ*. <https://docplayer.ru/34847182-Сepochki-dobavlennoy-stoimosti-i-vvedenie-v-koncepciyu-c-i-analiz-cepochek-dobavlennoy-stoimosti.html>

Nikitenko, S. M. et al. "Tsepochki dobavlennoy stoimosti kak instrument razvitiya ekonomiki regiona syrevoy spetsializatsii" [Value chains as a tool for the development of the economy of the region of commodity specialization]. *Fundamentalnyye issledovaniya*. 2017. <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=41843>

Omelnichenko, O. S. "Zastosuvannia kontseptsii lantsiuha tsinnosti yak skladovoi systemy upravlinnia vytratamy" [Applying the concept of value chain as a component of cost management system]. *International Scientific Journal*, no. 6 (2015): 131-135.

Pobyvayev, S. A. "Globalnyye tsepochki stoimosti i ikh potentsialnaya rol v razvitii rossiysko-belorusskoy integratsii" [Global value chains and their potential role in the development of Russian-Belarusian integration]. *Ekonomicheskaiia politika*, no. 4 (2016): 41-50.

Porter, M. E. "Industry structure and competitive strategy: Keys to profitability". *Financial Analysts Journal*, vol. 36., no. 4 (1980): 30-41.

- Porter, M. E. *The Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press, 1985.
- Porter, M. *Konkurentnoye preimushchestvo: Kak dostich vysokogo rezultata i obespechit yego ustoychivost* [Competitive advantage: How to achieve high results and ensure its sustainability]. Moscow: Alpina Biznes Buks, 2006.
- Porter, M. *Konkurentsya* [Competition]. Moscow: Vilyams, 2005.
- Samoilenko, L. B. "Vplyv hlobalnykh lantsiuhiv dodanoi vartosti na ukrainsku industriiu informatsiinykh tekhnolohii" [Influence of Global Chains of Value Added on the Ukrainian Information Technology Industry]. *Efektivna ekonomika*. 2016. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4834>
- Shamray, L. V., and Ledeneva, M. V. "Globalnyye tsepochniki dobavlennoy stoimosti v mirovom vosproizvodstvennom protsesse" [Global value chains in the global reproduction process]. *Biznes. Obrazovanie. Pravo*, no. 3 (2015): 114-120.
- Sturgeon, T. "From commodity chains to Value Chains: Interdisciplinary theory building in an age of Globalization". Industrial Performance Center, Massachusetts Institute of Technology, 2008. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.727.9149&rep=rep1&type=pdf>
- Vallerstayn, I. *Istoricheskiy kapitalizm. Kapitalisticheskaya tsivilizatsiya* [Historical capitalism. Capitalist civilization]. Moscow: Tovarishchestvo nauchnykh izdaniy KMK, 2008.
- "World Trade Report 2014". https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_trade_report14_e.pdf